

COSIDERAȚII PRELIMINARE LA O VIITOARE ISTORIE A MUZEOGRAFIEI ETNOGRAFICE ROMÂNEȘTI

Mircea DUMITRESCU

Instituție cu o istorie bogată, a cărei durată cuprinde cel puțin două secole, care înmănușează eforturile stăruitoare ale unor personalități de maximă însemnătate pentru știința și cultura noastră și al cărui efort principal s-a îndreptat către salvarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural al unui popor a cărui istorie a cunoscut și cunoaște puternice note originale, contribuind într-o măsură poate nu îndeajuns relevantă la sporirea tezaurului de valori ale umanității, muzeul etnografic românesc și-a câștigat o poziție bine conturată în viața culturală a țării noastre. Această poziție oarecum aparte este determinată de caracterul complex presupus de activitatea specifică și de obiectivele deosebite cărora instituția muzeală trebuie să le răspundă, obiective dintre care am menționa :

— cunoașterea amănunțită a organizării comunităților rurale tradiționale, avînd ca accent principal reconstituirea unei linii evolutive a culturii și civilizației caracteristice, precizînd semnificația fiecărei trăsături particulare pentru continuitatea și pentru transformarea sistemului ;

— înțelegerea caracterului obiectiv al dispariției formelor tradiționale ale civilizației țărănești, privit ca un proces istoric, în cadrul căruia au loc mutații hotărîtoare în însăși aspectele definitorii ale acestui tip de creație, care se adaptează schimbărilor revoluționare petrecute pe toate planurile vieții economice și sociale, devenind o componentă majoră a ceea ce profesorul Mihai Pop denumea pe bună dreptate „cultura societății globale“ ;

— desigur nu în ultimul rînd, un alt obiectiv însemnat al activității muzeului etnografic îl constituie relevarea caracterului de sinteză și în același timp de profundă originalitate al artei noastre populare.

După aceste considerații cu caracter foarte general, care în economia lucrării noastre au doar rolul de a crea un cadru de referință necesar temei anunțate, credem că putem afirma că chiar dacă, la o primă analiză, preocupările pentru cercetarea istoriei muzeografiei etnografice

românești par consistente, constituind subiectul unei serii întregi de studii și comunicări, ne putem permite să îl abordăm din nou, determinați fiind de câteva considerente la care ne vom referi în cele ce urmează.

Dorim să precizăm că analiza pe care o încercăm va fi prezentată într-o formă mai mult decât sintetică, avînd în vedere spațiul relativ restrîns pe care îl avem la dispoziție cît și stadiul oarecum incipient al propriei noastre documentări asupra unui domeniu care, prin însăși întinderea sa și prin profundele conexiuni pe care le presupune va trebui să se bucure de o tratare amplă, de pe poziții bine precizate. În această ordine de idei este lesne de înțeles deci că în actuala etapă nu ne propunem decît — pe de o parte schițarea unor coordonate de natură metodologică și documentară, care ar putea fi avute în vedere în momentul elaborării unei istorii a muzeografiei etnografice românești, iar pe de altă parte, chiar ca obiectiv distinct — demonstrarea utilității și necesității unei astfel de întreprinderi. Și aceasta nu pentru că cineva ar fi pus-o sub semnul întrebării sau ar fi negat-o, ci pentru a amplifica interesul și preocupările în direcția menționată.

Cu deplin temei se poate afirma că o astfel de lucrare este absolut necesară în stadiul în care ne aflăm, măcar pentru faptul că ar documenta o serie de afirmații foarte des întîlnite în materialele de specialitate și pe care cred că le-am făcut — cu diverse ocazii — aproape cu toții : este vorba despre ceea ce am denumit „tradițiile muzeografiei românești“, despre contribuția sa la progresul general al acestei discipline științifice, despre faptul că muzeografia noastră contemporană nu s-a născut pe un loc gol, că avem o școală bine conturată, care a abordat în manieră proprie numeroasele probleme cu care a fost confruntată și că multe dintre soluțiile muzeotehnice ca și rezolvările teoretice la care s-a ajuns au reprezentat premiere mondiale, preluate apoi și de alte țări. Sîntem în situația oarecum curioasă, dar explicabilă tocmai prin lipsa unei lucrări de sinteză, de a redescoperi un șir întreg de metode și concluzii aplicate în decursul vremurilor de cei care au activat pe tărîmul muzeografiei românești.

Această situație este desigur inconvenabilă și datorită faptului că blochează eforturile unui mare număr de cercetători care ar putea fi folosiți cu mai bune rezultate pentru progresul real al disciplinei, pentru elaborări și proiecte proprii.

Înainte de a prezenta — desigur pe scurt — punctul nostru de vedere relativ la modul în care ar trebui concepută o istorie a muzeografiei etnografice românești, vom încerca schițarea stadiului abordării problemei în literatura de specialitate, urmărind acest aspect pe trei planuri : cantitativ, calitativ și metodologic. Această analiză nu presupune în nici un caz dorința de polemică, ci intenționează doar creionarea unei imagini de ansamblu, pentru a putea aprecia mai corect momentul în care ne aflăm, cunoscut fiind că progresul științei este cumulativ, că el nu reprezintă creația unui singur om ci reunește munca a numeroși cercetători care în mod reciproc își revizuiesc și își critică eforturile.

Este îndeobște cunoscută afirmația că dacă dorim cu adevărat ca munca noastră să conteze, ea trebuie raportată la ceea ce s-a făcut înainte și la ceea ce se face în prezent.

Odată încheiate aceste precizări ne vom referi în continuare la datele de care dispunem pînă acum. Astfel, din punct de vedere cantitativ, urmărind doar materialele apărute în Revista de etnografie și folclor, Revista muzeelor și în publicațiile muzeelor județene, putem semnala existența unui număr de 46 articole care au ca subiect tema pe care o discutăm; lor li se mai pot adăuga încă circa 15 lucrări de atestare aflate în biblioteca documentară a CSPC.

La o primă privire numărul pare — dacă nu mare — cel puțin considerabil, reprezentînd un punct de pornire încurajator. Că lucrurile nu stau însă chiar așa ne putem da ușor seama dacă depășim simpla analiză numerică și încercăm să ne oprim asupra acoperirii instituțiilor din teritoriu și asupra caracterului și temelor abordate în aceste materiale. Putem constata astfel că dacă există numeroase articole care se referă la unități mari, reprezentative pentru evoluția generală a muzeografiei etnografice din țara noastră — și în acest sens am cita Muzeul satului și de artă populară, Muzeul Brukenthal, Muzeul Țării Crișurilor, Muzeul etnografic al Transilvaniei și într-o anume măsură Muzeul Banatului și Muzeul etnografic al Moldovei, rămîn neacoperite cele mai multe dintre muzeele județene și aproape toate muzeelele orășenești și satești în care sînt sau au fost create colecții de etnografie și artă populară mai ales în primele decenii ale secolului nostru.

Un exemplu grăitor în această direcție îl reprezintă Muzeul de istorie și etnografie din Focșani, a cărui istorie este caracteristică pentru deceniul 3 și care rămîne, în linii mari, necunoscută cu toate că materiale interesante există.

Un alt aspect asupra căruia ne vom opri se referă la conținutul materialelor cu această temă. Au fost abordate de regulă subiecte care comunică date relative la un moment anume din istoricul instituției respective, marcînd de obicei date aniversative, iar altele prezintă personalități care și-au legat numele de o instituție sau alta.

Toate acestea sînt, fără îndoială, necesare și utile, constituind puncte de referință, dar nu se poate însă afirma că oferă o imagine de ansamblu, golurile fiind mult prea mari chiar în aspecte esențiale. Pentru a mă referi din nou la municipiul Focșani, îmi permit să semnaliez activitatea — fără îndoială bine cunoscută de muzeografii care lucrează acolo — unuia dintre cei mai stăruitori etnografi și muzeografi români, de al cărui nume se leagă în mod nemijlocit însăși existența muzeului etnografic din Focșani, și anume Al. P. Arbore, ale cărui contribuții meritorii au rămas nesemnaltate în literatura de specialitate din ultimii ani. În aceeași situație mai sînt, din păcate, încă foarte multe personalități ale muzeografiei noastre etnografice și doar spațiul ne împiedică să-i amintim: nu putem însă să nu constatăm că o istorie a muzeografiei nu înseamnă doar activitatea lui Odobescu, Iorga, Vuia sau Gusti.

Abordînd în continuare acele aspecte metodologice care se desprind cu mai multă pregnanță, se poate constata că materialele publicate pînă acum prezintă doar serii de fapte și date, necorelate și fără a acoperi, sistematic, întreaga țară. Transmiterea lor în acest mod, necomentate critic și fără a fi privite ca făcînd parte dintr-un sistem, nu este în măsură să contribuie prea mult la atingerea obiectivului care ne preocupă. Dealtfel, în aproape nici unul dintre articolele la care ne-am referit autorii nu și-au propus să trateze tema în perspectiva unei viitoare istorii a disciplinei.

O altă carență — poate cea mai gravă și sigur cea mai des întîlnită — o constituie faptul că muzeul este privit în sine, rupt de realitățile social-politice și culturale ale vremii, iar relația sa cu celelalte instituții similare, de exemplu cu școala și biblioteca publică, rămîne neevidențiată.

Lipseșc, de asemenea, preocupările ca și rezultatele care să evidențieze evoluția conceptului de muzeu etnografic, depășind astfel simpla comunicare a unor date aniversative. Aceasta ar însemna însă un anumit stadiu de generalizare a problematicii specifice, stadiu care la nivelul materialului publicat nu se poate încă atinge.

A insista pînă la negarea altui punct de vedere în susținerea ideii potrivit căreia trebuie acumulate cît mai multe studii microscopice, pe baza cărora, încet și minuțios, vom putea construi o istorie a muzeografiei românești, atunci cînd toate aspectele particulare vor fi elucidate, mi se pare că ar conduce la un drum mult prea lent, ale cărui perspective de finalizare sînt greu de întrezărit.

Nu este desigur cazul ca în acest context să ne referim la funcțiile muzeului, dar o vom face pentru a semnală o situație ce demonstrează tocmai lipsa acelei viziuni globale de care aminteam anterior: este vorba despre predilecția autorilor de a trata doar aspecte legate de istoricul cercetării muzeale și de valorificarea cultural-educativă. În schimb se resimte o lipsă acută de studii care să illustreze evoluția preocupărilor privind conservarea și restaurarea patrimoniului, deși materiale de arhivă există.

După aceste cîteva considerații, considerăm că este momentul să ne prezentăm punctul de vedere referitor la tema care face obiectul acestei intervenții.

O primă observație, constituind totodată și un posibil punct de plecare, o constituie aceea că muzeul face parte din categoria instituțiilor culturale, că acestea sînt parte integrantă a suprastructurii iar specificul lor constă în faptul că deși sînt fenomene obiective ele sînt instituite de oameni în mod conștient și voit, în conformitate cu scopurile pe care le au diferite clase și grupuri sociale de a transforma sau de a conserva existența socială dată.

Din această perspectivă este limpede că realizarea unei istorii a muzeului etnografic presupune în mod obligatoriu analiza contextului economico-social-politic și cultural în care acesta a apărut și s-a dez-

voltat; de asemenea, se impune abordarea temei avînd permanent în față imaginea globală a întregii muzeografii românești.

Asupra acestor două afirmații am dori să stăruim puțin în speranța că punctul nostru de vedere va fi astfel mai bine înțeles.

Cercetarea condițiilor care au generat preocupările pentru colecționarea și valorificarea pieselor etnografice prin intermediul unor instituții specializate trebuie să țină cont de caracteristicile economico-sociale ale dezvoltării istorice a patriei noastre cel puțin în perioada modernă și contemporană. Se vorbește de regulă despre funcțiile muzeului, pomenindu-se cele îndeobște cunoscute: cercetare-dezvoltare, conservare și valorificare: însă poate tot atît de corect ar fi dacă am analiza funcția economică, politică și formativă a muzeului etnografic, toate ridicînd atît problema modelului uman, cît și a tipului de comunitate care trebuie creată sau conservată.

Este însă greu să realizezi o asemenea imagine fără o foarte atentă analiză de ordin istoric. Chiar afirmațiile pe care le facem cu toții atît de frecvent despre funcțiile muzeului contemporan, despre resturile sale în societatea noastră socialistă și despre sarcinile cărora trebuie să le răspundă, ar căpăta mai multă greutate dacă ar fi bazate pe cercetarea unor aspecte și fapte din trecutul muzeografiei românești.

În concluzie abordarea acestei teme va trebui să fie orientată după istorie iar pentru a obține o înțelegere comparativă problematica se cere înscrisă într-un cadru istoric. Numai în acest fel va fi cu putință obținerea unor repere folositoare în analiza tendințelor și se va putea ajunge la o tipologie a fazelor. Materialele de istorie ne vor oferi o sferă cu cuprindere mai largă sau mai convenabilă pentru subiect, înțelegînd prin aceasta o gamă ce cuprinde variațiile asupra unei categorii de dimensiuni cunoscute.

O altă cerință care ar trebui avută în vedere este aceea că muzeul etnografic nu poate fi tratat în afara aspectelor concrete de istorie a culturii; marile curențe culturale de la sfîrșitul secolului trecut și din secolul nostru au influențat în foarte mare măsură evoluția conceptului de muzeu etnografic, stabilindu-i rosturi și oferindu-i-o finalitate. Junismul, semănătorismul, poporanismul, gîndirismul și desigur nu în ultimul rînd mișcarea socialistă și comunistă și-au lăsat amprenta atît asupra modului în care era abordată cercetarea culturii populare dar și în ceea ce privește crearea instituțiilor de profil, ale căror rosturi nu exclud ci mai degrabă presupun funcții politice și chiar economice, după cum am mai avut ocazia să afirmăm.

De mare însemnătate pentru tratarea corectă a unei asemenea lucrări este, de asemenea, elaborarea periodizării istoriei muzeografiei românești, problemă dificilă, complet neabordată, cel puțin deocamdată în literatura de specialitate.

Personal, mărturisim că oscilăm între trei posibilități fiecare prezentînd avantaje și dezavantaje. Una dintre aceste posibile periodizări ar fi cea strict istorică; de asemenea ar mai putea fi luată în discuție cea oferită de cercetările de istorie a culturii iar a treia — care are

meritul că se referă în mai mare măsură la specificul instituției, ar viza diversele etape ale evoluției conceptului de muzeu, corelate cu date oferite de variatele anterior pomenite.

Noi înclinăm către această din urmă și pentru a fi mai convingători vom încerca chiar să o prezentăm, desigur în liniile sale esențiale. S-ar putea vorbi astfel de o primă etapă — aceea a colecțiilor particulare deschise publicului; de o altă caracterizată prin constituirea primelor muzee naționale subvenționale de stat, apoi despre etapa constituirii unei rețele, în care se aplică o politică centralizată și de perspectivă, urmărind acoperirea sistematică a întregului teritoriu cu instituții de acest gen. Acestui punct de vedere mai degrabă schițat decât elaborat cu toată atenția i se pot aduce corective numeroase dintre care stabilirea etapelor intermediare și o mai exactă definire a specificului fiecărei perioade ni se par cele mai îndreptățite.

În afara aspectelor semnalate pînă acum mai sînt numeroase probleme încă insuficient sau deloc tratate și a căror rezolvare se impune, în contextul unei lucrări ca aceea la care ne-am referit.

Astfel, o atenție deosebită va trebui acordată corelării istoriei muzeului etnografic cu cercetarea principalelor momente ale evoluției etnografiei ca disciplină științifică; de asemenea, va trebui studiată sistematic istoria legislației privitoare la instituțiile muzeale, ca și participarea țării noastre la expoziții internaționale și desigur nu în ultimul rînd problemele referitoare la regimul monumentelor istorice și de arhitectură populară.

După cum se poate observa, aceste materiale nu și-a propus altceva decât prezentarea unui inventar de teme prioritare a căror tratare ar contribui în mare măsură la crearea unor premise temeinice pentru elaborarea corectă a unei atît de necesare istorii a muzeografiei etnografice românești.